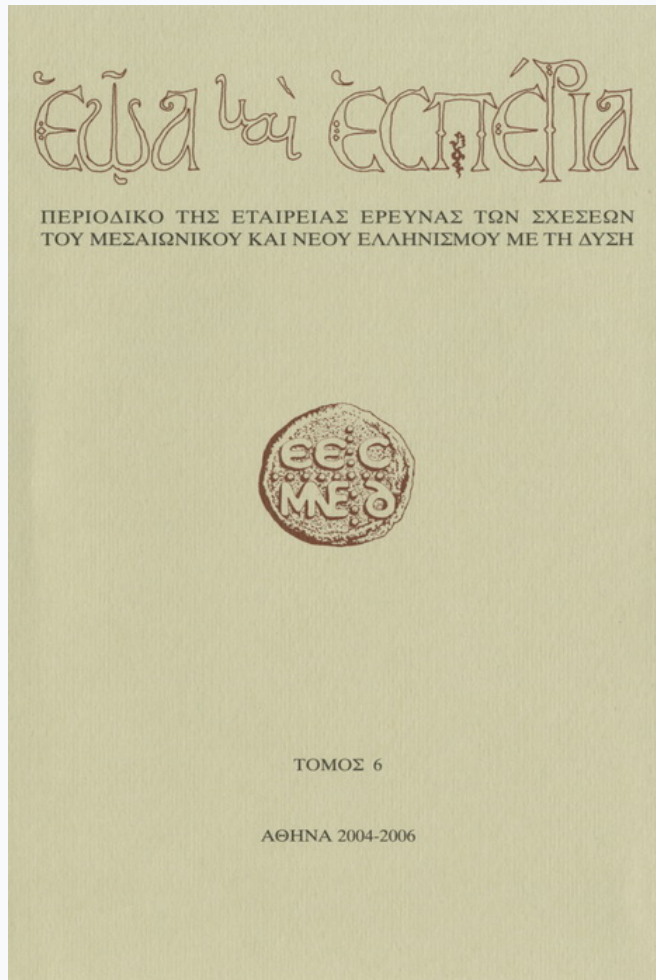

Eoa kai Esperia

Vol 6 (2006)

Η ΜΑΘΗΤΕΙΑ ΣΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ ΤΟ 17ο ΑΙΩΝΑ

ΦΩΤΕΙΝΗ ΚΑΡΛΑΦΤΗ-ΜΟΥΡΑΤΙΔΗ

doi: [10.12681/eoaesperia.71](https://doi.org/10.12681/eoaesperia.71)

To cite this article:

ΚΑΡΛΑΦΤΗ-ΜΟΥΡΑΤΙΔΗ Φ. (2006). Η ΜΑΘΗΤΕΙΑ ΣΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ ΤΟ 17ο ΑΙΩΝΑ. *Eoa Kai Esperia*, 6, 133-148. <https://doi.org/10.12681/eoaesperia.71>

Η ΜΑΘΗΤΕΙΑ ΣΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ ΤΟ 17ο ΑΙΩΝΑ

Η Κέρκυρα του δέκατου έβδομου αιώνα, ως ένα από τα σημαντικά διοικητικά και εμπορικά κέντρα των κτήσεων της βενετικής δημοκρατίας, δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες διαμόρφωσης υψηλής επαγγελματικής διαφοροποίησης, η οποία καλύπτει το πλήθος των αναγκών του μόνιμου πληθυσμού της αλλά και των μικρών ή μεγάλων ομάδων που για ποικίλους λόγους διαμένουν προσωρινά σε αυτήν.

Σ' αυτή τη μελέτη θα εξετάσουμε την περίοδο που προηγείται της εισόδου στην επαγγελματική δραστηριότητα, κατά την οποία ο μαθητευόμενος, μέσα από τη σχέση εξάρτησης από το δάσκαλο-τεχνίτη, προσεγγίζει τον επαγγελματικό χώρο που ο ίδιος - ή κάποιος άλλος γι' αυτόν - έχει επιλέξει και γίνεται κοινωνός των μυστικών του.

Σ' ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από πλήθος παραγόντων που συνθέτουν ένα κοινωνικοοικονομικό πλέγμα σαφώς διαφοροποιημένο από το αντίστοιχο της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας, αλλά και, σε μικρότερο οπωσδήποτε βαθμό, των άλλων κτήσεων της Γαληνοτάτης, η εξέταση του θεσμού της μαθητείας στα επαγγέλματα αποτελεί πρόκληση για την έρευνα¹.

Καταλληλότερη προσφερόμενη αρχειακή πηγή για μία τέτοια προσέγγιση είναι οι συμβολαιογραφικές πράξεις, οι οποίες, και σ' αυτή την περίπτωση, ως πειθαρχημένες καταγραφές του καθημερινού βίου, προσφέρουν πολύτιμα στοιχεία.

Οι συμβολαιογραφικές πράξεις που αναφέρονται σε συμβάσεις μαθητείας, στις περισσότερες των περιπτώσεων, συντάσσονται μεταξύ του δασκάλου - μάστορα και του κηδεμόνα (συνηθέστατα είναι ο πατέρας) του ανηλίκου. Ο τελευταίος, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στον τουρκοκρατούμενο χώρο², καταφεύγει στο συμβολαιογράφο, δηλαδή σ' έναν επίσημο εκπρόσω-

-
1. Σχετικά με τις συμβάσεις μαθητείας σε άλλη βενετοκρατούμενη περιοχή βλ. Ι. ΚΙΣΚΗΡΑΣ, Η σύμβασις μαθητείας εν τη βενετοκρατούμενη Κρήτη, Αθήνα 1968 και Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ, Σταχυολογήματα από τα κατάστιχα του νοταρίου Κρήτης Μιχαήλ Μαρά (1538-1578), *Κρητικά Χρονικά* 15-16 (1961-1962) 253-256 και 287-292.
 2. Στις οθωμανοκρατούμενες περιοχές, η μαθητεία συνήθως δε διασφαλίζεται νομικά. Οι ενδιαφερόμενοι συμφωνούν γι' αυτή σε προφορικό επίπεδο. Βλ. Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Η μαθητεία στα επαγγέλματα (16ος - 20ος αι.), Αθήνα 1986, σ. 36.

πο του νομικού status στον συγκεκριμένο χωρόχρονο, προκειμένου να κατοχυρώσει τα δικαιώματα όχι μόνο του προστατευόμενου τέκνου του αλλά και του ίδιου, με επιδιωκόμενο σκοπό την κατά το δυνατόν εξασφάλιση των συνθηκών και όρων εκείνων που αποτελούν την απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος εργασίας ικανού να προσφέρει το ζητούμενο: την επαγγελματική κατάρτιση του μαθητευόμενου. Γνωρίζει ότι, από τη στιγμή που η πράξη που τον αφορά καταχωρηθεί στα αριθμημένα και κατά απόλυτη χρονική σειρά συμβολαιογραφικά κατάστιχα, οι δυνατότητες, τουλάχιστον από νομικής πλευράς, απάλειψης, αλλαγής ή τροποποίησης όρων που ανταποκρίνονται στις προσδοκίες του είναι ελάχιστες.

Η καταγραφή, εξάλλου, συμβάλλει στο να εφησυχάσει τους φόβους και τις φοβίες του πατέρα, αφού η προσφυγή σ' αυτή, όταν χρειαστεί, είναι δεδομένη και οδηγεί σε ουσιαστικά αποτελέσματα.

Οι συμβάσεις μαθητείας έχουν πάντοτε την ίδια δομή. Αρχικά αναφέρεται ο χρόνος και ο χώρος σύνταξης, τα συμβαλλόμενα μέρη, η χρονική διάρκεια της σύμβασης, ο σκοπός της, καθώς και διευκρινιστικές αναφορές για την πραγματοποίηση του σκοπού αυτού. Ακολουθούν οι υποχρεώσεις του μαστορα - δασκάλου, του μαθητευόμενου και του κηδεμόνα, οι οποίες καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος της σύμβασης και, μεταξύ των άλλων, αναφέρονται σε αμοιβές των δύο πρώτων, αλλά και σε κυρώσεις, σε περίπτωση μη τήρησης των συμφωνηθέντων. Συχνά, εξάλλου, καταγράφονται και λύσεις σε ζητήματα που ενδεχομένως θα προκύψουν κατά τη διάρκεια της μαθητείας. Η σύμβαση κλείνει με τη βεβαίωση από δύο ή τρεις μάρτυρες της αλήθειας των προαναφερθέντων. Της καταγραφής των ονομάτων των μαρτύρων ακολουθεί, ενίοτε, η επαγγελματική τους ιδιότητα, η οποία είναι δυνατό να συμπίπτει με αυτή ενός των συμβαλλόμενων, καθώς και ο τόπος διαμονής τους³. Αξίζει εδώ να τονισθεί η χρησιμοποίηση του πλαγίου λόγου αντί του ευθέως άλλων περιοχών. Έτσι, και στις συμβάσεις μαθητείας της Κέρκυρας, όπως και στα άλλα είδη συμβάσεων, η αναφορά στους συμβαλλόμενους γίνεται σε τρίτο πρόσωπο. Αντίθετα, σε ανάλογες συμβάσεις της Κρήτης, ο ένας εκ των δύο συμβαλλόμενων σε πρώτο πρόσωπο παρουσιάζει τους όρους της μαθητείας, ενώ ο δεύτερος, στο τέλος της πράξης, στο ίδιο πρόσωπο, δηλώνει την παρουσία του και επιβεβαιώνει τα αναφερθέντα⁴. Διαπιστώνουμε, δηλαδή, ότι στην πρώτη περίπτωση ο συμβολαιογράφος, σε

3. ΜΕΡΤΖΙΟΣ, ό.π., σ. 229, όπου επισημαίνεται ότι ο συμβολαιογράφος της Κρήτης Μ. Μαράς, σε αντίθεση με τους άλλους συμβολαιογράφους της περιοχής του, συνήθιζε να αναφέρει το επάγγελμα των συμβαλλόμενων και των μαρτύρων που ήταν κάτοικοι του Χάνδακα.

4. Βλ. Ενδεικτικά, ΚΙΣΚΗΡΑΣ, ό.π., παράρτημα, σ. 14-17.

τριτοπρόσωπη αφήγηση, συνθέτει τη σύμβαση, ενώ στη δεύτερη περίπτωση, το ρόλο αυτό φαίνεται ότι αναλαμβάνει, τυπικά ή μη, με μεγαλύτερη ζωντάνια και παραστατικότητα, ο ένας συμβαλλόμενος.

Ο χώρος σύνταξης ή καταχώρησης της πράξης αποτελεί το δεύτερο αναφερόμενο στοιχείο, αμέσως μετά την ημερομηνία εγγραφής. Συνηθέστατα η συνάντηση των συμβαλλόμενων μερών πραγματοποιείται στο γραφείο του συμβολαιογράφου. Στην περίπτωση αυτή, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο τελευταίος, αναφερόμενος στον ίδιο, χρησιμοποιεί, για μοναδική φορά στην πράξη, πρώτο πρόσωπο: *στο κανγγελο εμου νοταριου*. Στις περιπτώσεις που η συμβολαιογραφική πράξη συντάσσεται εκτός γραφείου, τότε συνήθεις χώροι αποτελούν το *εργαστηριο* (μαγαζί ή εργαστήριο) του μάστορα - δασκάλου, η οικία του τελευταίου ή η οικία και το εργαστήριο μελών ή άλλων προσώπων που συμμετέχουν στη συμφωνία είτε ως εγγυητές, είτε ως μάρτυρες, με αναφορές στις διάφορες περιοχές της πόλης, όπου αυτοί οι χώροι βρίσκονται⁵.

Αλλού, ο χώρος δε συγκεκριμενοποιείται, αλλά αναφέρεται απλά και γενικά ως τόπος σύνταξης η αγορά (*φορο*), ενώ απαντάται και περίπτωση όπου ο χώρος σύνταξης είναι ένας ναός. Στις λίγες περιπτώσεις⁶ που δεν έχουμε καμία σημείωση, θα πρέπει να εννοήσουμε, αν δεν αποτελεί παράλειψη, το συνηθισμένο τόπο σύνταξης: το γραφείο του συμβολαιογράφου. Αξίζει εδώ να τονισθεί ότι στο θέμα αυτό ο συμβολαιογράφος ακολουθεί, ως επί το πολύ, μια ενιαία στάση. Έτσι, υπάρχουν συμβολαιογράφοι που δεν αποχωρίζονται σχεδόν ποτέ την άνεση του γραφείου τους, ενώ άλλοι που προτιμούν να μεταβαίνουν στον ιδιωτικό ή επαγγελματικό χώρο των συμβαλλόμενων.

Αμέσως μετά την αναφορά στο χρόνο και στο χώρο σύνταξης, καταγράφονται τα ονόματα των συμβαλλόμενων, με αναφορά μόνο της επαγγελματικής ιδιότητας του μάστορα - δασκάλου, η οποία βέβαια, από τη φύση της σύμβασης, αποτελεί ένα από τα κυρίαρχα στοιχεία της. Ειδικότερα, πρώτα τίθεται το όνομα του υπεύθυνου του μαθητευόμενου⁷. Ακολουθεί το όνομα του τελευταίου, χωρίς, ωστόσο, να τονίζεται η νέα του ιδιότητα. Δεν αναφέρεται, επίσης, αν είναι παρών κατά τη σύνταξη της πράξης και αν συμφωνεί μ' αυτήν. Αντίθετα, σε συμβάσεις μαθητείας της Κρήτης επισημαίνεται η παρουσία και η συναίνεσή του, ενώ στα ελληνόγλωσσα συμβόλαια της ίδιας

5. Ενδεικτικά, έγγραφο 1.

6. Έγγραφο 3 και αλλού.

7. Στις περισσότερες των πράξεων είναι ο γονέας αυτός που κλείνει τη συμφωνία. Μαθητεία με άμεσα συμβαλλόμενους τους ίδιους τους υποψηφίους πιστεύουμε ότι έχουμε όταν οι τελευταίοι έχουν περάσει την εφηβική ηλικία.

περιοχής δηλώνεται ως μαθητής⁸.

Όταν ο μαθητευόμενος είναι από την πόλη της Κέρκυρας, συναντά το συμβολαιογράφο, συνοδευόμενος συνήθως από τον πατέρα του, ή, αν αυτός έχει πεθάνει⁹, από τη μητέρα ή κάποιο άλλο συγγενικό πρόσωπο. Όταν, ωστόσο, ο μαθητευόμενος προέρχεται από κάποιο από τα χωριά του νησιού, το έργο της συμφωνίας, προφανώς προς διευκόλυνση των γονέων ή κηδεμόνων, αναλαμβάνει ένα μη συγγενικό πρόσωπο, συντοπίτης των ανωτέρω.

Συχνά, συνοδευτική του ονόματος είναι η αναφορά στον τόπο κατοικίας ή καταγωγής, ιδιαίτερα όταν αυτός είναι εκτός πόλεως, στα προάστια της ή στο υπόλοιπο τμήμα του νησιού. Αναφορά στην καταγωγή έχουμε επίσης για συμβαλλόμενους, οι οποίοι κατοικούν βέβαια στην Κέρκυρα, αλλά προέρχονται από άλλες βενετοκρατούμενες ή μη περιοχές¹⁰.

Αξίζει να τονισθεί εδώ ότι εντοπίσαμε περιπτώσεις, όπου, με μια μικρή διαφορά στο χρόνο της σύνταξης, ο ίδιος μάστορας αναλαμβάνει και άλλες μαθητείες, οι συμβολαιογραφικές πράξεις των οποίων, πλην βεβαίως των ονομάτων των συμβαλλόμενων και ορισμένων μαρτύρων, αποτελούν σχολαστική επανάληψη της πρώτης.

Οι πληροφορίες μας σχετικά με την ηλικία του μαθητευόμενου, καθώς και τις συνθήκες διαβίωσής του, δυστυχώς είναι ελάχιστες. Προφανώς γνωστή¹¹ η ηλικία του από τους συμβαλλόμενους και χωρίς ιδιαίτερο ενδιαφέρον, σπάνια καταγράφεται από το συμβολαιογράφο¹². Η ύπαρξη, εξάλλου, κινδύνων εξαιτίας του νεαρού της ηλικίας, όσον αφορά την ψυχοσωματική και πνευματική ανάπτυξή του, δε φαίνεται να απασχολεί, τουλάχιστον αρχικά, τους ανωτέρω¹³.

Η χρονική διάρκεια των συμβάσεων μαθητείας ποικίλλει. Έτσι, εντοπίζουμε συμβάσεις που πρόκειται να διαρκέσουν ένα έτος¹⁴, αλλά και συμβάσεις με διάρκεια πέντε ή και έξι ετών¹⁵. Η ποικιλία αυτή φαίνεται ότι οφείλεται στο είδος τού προς εκμάθηση επαγγέλματος, αλλά και στην κοινωνικο-

8. ΚΙΣΚΗΡΑΣ, ό.π., σ. 6 και 14-17.

9. Η κατάσταση της χρείας επισημαίνεται στην πράξη.

10. Ενδεικτικά σημειώνονται η Κρήτη, η Ήπειρος, η Κεφαλονιά και η Ζάκυνθος.

11. Στον τουρκοκρατούμενο χώρο, συνηθισμένη ηλικία ήταν αυτή των 10-12 ετών.

12. Στη Ζάκυνθο, τα παιδιά που είχαν συμπληρώσει το δωδέκατο έτος μπορούσαν να αρχίσουν μαθητεία σ' ένα επάγγελμα, ενώ για ορισμένα επαγγέλματα το όριο ήταν τα οκτώ έτη. Βλ. Λ. ΖΩΗΣ, Αι εν Ζακύνθω συντεχνίαι, εν Ζακύνθω 1893, σ. 24.

13. Σε ορισμένα επαγγέλματα, στη Ζάκυνθο, ήταν «άπηγορευμένον να ἐπιβάλλωσι τοῖς μαθηταῖς ἐργασίας λίαν κοπιώδεις, ἢ δυναμένας νὰ βλάψωσι τὴν ὑγίειαν αὐτῶν». Λ. ΖΩΗΣ, ό.π.

14. Είναι η περίπτωση του εγγράφου 3 και πολλών άλλων.

15. Έγγραφο 1 και αλλού.

οικονομική κατάσταση των συμβαλλόμενων μερών¹⁶.

Έχουμε εντοπίσει, επίσης, ελάχιστες περιπτώσεις όπου η μαθητεία πλησιάζει ή και ξεπερνά τα δέκα έτη¹⁷. Οι συμφωνίες αυτές, συνήθως, πραγματοποιούνται υπό ιδιαίτερες συνθήκες και τείνουν να καλύψουν όχι μόνο κοινωνικοοικονομικές αλλά και συναισθηματικές ελλείψεις.

Γενικά, η αρχικά καθορισμένη χρονική διάρκεια μίας μαθητείας, αν εξετασθεί σε συνδυασμό με την προσωπική - οικογενειακή κατάσταση του δασκάλου, είναι δυνατό, κατά την άποψή μας, να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, πρόκειται για εκδήλωση της μέχρι τότε ενδόμυχης επιθυμίας του ανωτέρω για υιοθεσία, έστω και αν αυτή έχει κατ' αρχάς ημερομηνία λήξης.

Από τα πρώτα καταγραφόμενα στοιχεία είναι και ο σκοπός για τον οποίο συντάσσεται η συμβολαιογραφική πράξη. Ο μαθητευόμενος παραδίδεται από το γονέα στο μάστορα - δάσκαλο¹⁸, προκειμένου να μνηθεί στην τέχνη που ο τελευταίος ασκεί. Τα στάδια αυτής της εκμάθησης είναι δυνατό να είναι περισσότερα του ενός. Στις περιπτώσεις αυτές¹⁹, προφανώς, έχουμε να κάνουμε με τα δύο τυπικά στάδια της μαθητείας: κατά πρώτο λόγο, αυτό της βασικής εκπαίδευσης και κατά δεύτερο, αυτό του μαθητευόμενου βοηθού²⁰.

Το πρώτο στάδιο, τουλάχιστον σε θεωρητικό - συμβολαιογραφικό επίπεδο, έχει και τη μεγαλύτερη διάρκεια. Χαρακτηριστική, μεταξύ πολλών άλλων, είναι η περίπτωση του πρώτου εγγράφου μας, όπου το πρώτο στάδιο διαρκεί πέντε χρόνια, ενώ το δεύτερο μόνο ένα²¹. Όσον αφορά την περαιτέ-

16. Στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο, ο συνηθισμένος χρόνος μαθητείας για το πρώτο στάδιο ήταν τα τρία έτη (με ορισμένες περιπτώσεις πέντε, επτά ή και περισσότερο ετών) και για το δεύτερο τα δύο. Βλ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ό.π., σ. 42 και 78.

17. Έγγραφο 4 και αλλού.

18. Θα εννοήσουμε και τους δύο αυτούς όρους στην ευρύτερη σημασία τους. Είναι χαρακτηριστικό, εξάλλου, ότι η νέα ιδιότητα που εκφράζει ο δεύτερος όρος και η οποία, αυτονόητα, υιοθετείται από το δεύτερο μέλος της συμφωνίας δεν αναφέρεται ποτέ. Αντίθετα, ο πρώτος όρος χρησιμοποιείται ακόμη και σε περιπτώσεις που δεν ισχύει.

19. Έγγραφο 1 και αλλού.

20. Στην οθωμανική αυτοκρατορία οι όροι είναι: *τσιράκι* και *κάλφας* αντίστοιχα. Βλ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ό.π., σ. 19-20. Στη Ζάκυνθο συναντάμε αντίστοιχα τους όρους *υπηρέτης* και *λαουρέντες*, βλ. Π. ΧΙΩΤΗΣ, Ιστορικά απομνημονεύματα της νήσου Ζακύνθου, τ. Β', εν Κερκύρα 1858, σ. 407. «Διηροῦντο οἱ τεχνῖται εἰς μαῖστορας καὶ ἐργάτας, (λαουρέντας) καὶ ὑπηρέτας (παιδιά)». Επίσης, ΖΩΗΣ, ό.π. Στην Κέρκυρα, ωστόσο, ο πρώτος όρος, με τη σημασία αυτή, τουλάχιστον για τον αιώνα που μας απασχολεί, είναι μάλλον άγνωστος, ενώ ο δεύτερος (*λαουρέντες* ή *λαουρέντης*) δηλώνει τον εργάτη ή το βοηθό οικοδόμου. Βλ. Γ. ΧΥΤΗΡΗΣ, Κερκυραϊκό γλωσσάρι, Κέρκυρα 1992, σ. 95.

21. Στη Βενετία, όποιος ήθελε να ακολουθήσει ένα επάγγελμα ήταν υποχρεωμένος να μαθητεύ-

ρω επαγγελματική εξέλιξη του μαθητευόμενου, οφείλουμε να είμαστε επιφυλακτικοί, εφόσον δε γνωρίζουμε αν ο τελευταίος, μετά την ολοκλήρωση της επαγγελματικής του κατάρτισης, παραμένει, για μεγάλο ή μικρό χρονικό διάστημα, κοντά στο δάσκαλό του, αν ακολουθεί άλλο μάστορα της ειδικότητάς του ή αν ανεξαρτητοποιείται δημιουργώντας δικό του επαγγελματικό χώρο. Στο δεύτερο, εξάλλου, στάδιο, προστίθενται ή αφαιρούνται όροι που μπορούν να οδηγήσουν ακόμη και στη μετατροπή της συμφωνίας σε διαφορετικού είδους σύμβαση, δηλαδή σε σύμβαση εργασίας ή και σε σύμβαση δημιουργίας προσωρινής εταιρείας μεταξύ του πρώην μαθητευόμενου και του δασκάλου του.

Για τον δέκατο έβδομο αιώνα που μας ενδιαφέρει εδώ, δεν εντοπίζουμε στις συμβολαιογραφικές πράξεις αναφορές στην τελετή αναγόρευσης μαστόρων, καθώς και σε ό,τι ελάμβανε χώρα πριν από αυτή. Αντίθετα, στον τουρκοκρατούμενο χώρο της ίδιας περιόδου, ο υποψήφιος μάστορας οδηγείται στην τελετή²², αφού περάσει από εξετάσεις και πληρώσει ένα καθορισμένο χρηματικό ποσό στη συντεχνία του επαγγέλματος²³.

Τα επαγγέλματα, στα οποία εντοπίζουμε μαθητευόμενους στα συμβολαιογραφικά κατάστιχα, είναι ποικίλα. Ενδεικτικά αναφέρουμε την τέχνη του σιδηρουργού, υποδηματοποιού, ξυλουργού, υφαντή, κουρέα, φαρμακοποιού, κακαβά (χαλκουργού) και γουναρά, ενώ για την τέχνη της αγιογραφίας, ενίοτε, εντοπίζουμε περιπτώσεις γνωστών εκπροσώπων της, όπως στο πρώτο έγγραφο το οποίο αναφέρεται στον Ιωάννη Μόσκο²⁴. Αξίζει, βέβαια, να σημειωθεί ότι η παραπάνω ποικιλία επαγγελμάτων ισχύει μόνο για τους άρρενες υποψηφίους. Στα κορίτσια, αντίθετα, η τέχνη της υφαντικής είναι αυτή που μονοπωλεί το ενδιαφέρον τους²⁵.

τεύσει σε αυτό για μία πενταετία και στη συνέχεια να εργασθεί για άλλα δύο έτη ως *lavorante*. Βλ. και ΜΕΡΤΖΙΟΣ, ό.π., σ. 287.

22. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ό.π., σ. 109 και αλλού.

23. Της τελετής εξαιρούνται, συχνά, τα παιδιά των μαστόρων. «Ο maitre... ἐκληροδοτεί εἰς τὰ τέκνα αὐτοῦ τὸ προνόμιον τῆς ἄνευ δοκιμασίας ἀρχηγείας». ΖΩΗΣ, ό.π.

24. Πρόκειται πιθανόν για το μικρογράφο Ιωάννη Μόσκο από το Ρέθυμνο. Το όνομά του αναφέρεται για πρώτη φορά το 1657, στην εγγραφή του γάμου του στο βιβλίο της ελληνικής εκκλησίας της Βενετίας. Εικόνες του υπάρχουν στο παρεκκλήσιο της Αγίας Βάτου στη μονή Σινά, στην Πινακοθήκη του Βατικανού, στο Μουσείο Μπενάκη, στο Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών, στη συλλογή της ελληνικής κοινότητας Βενετίας, στη συλλογή Σταθάτου, στο Αρχιεπισκοπείο Κέρκυρας, στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου στα Επισκοπιανά Κέρκυρας, στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου Σουλάρων στην Κεφαλλονιά και αλλού. Βλ. Φ. ΠΙΟΜΠΙΝΟΣ, Έλληνες αγιογράφοι μέχρι το 1821, Αθήνα 1984, σ. 261 και Π. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, Εικόνες της Κέρκυρας, Αθήνα 1990, σ. 161.

25. Έγγραφο 3 και αλλού.

Η περαιτέρω, εξάλλου, αναφορά στοιχείων σχετικών με το εκάστοτε επάγγελμα είναι σπάνια. Έτσι, ο συμβολαιογράφος αρκείται να σημειώσει μόνο την υποχρέωση του μάστορα να διδάξει την τέχνη στο μαθητή του, χωρίς να υπεισέρχεται σε περισσότερες λεπτομέρειες. Βέβαια, υπάρχουν και ελάχιστες περιπτώσεις όπου οι μαθητείες μάς δίνουν πληροφορίες για το ίδιο το επάγγελμα κατά την εξεταζόμενη εποχή, που σπάνια εντοπίζουμε αλλού. Έτσι, στις μαθητείες της υφαντικής τέχνης, πέραν της καταγραφής της υποχρέωσης μύησης στα βασικά της στάδια: να *φενη, γηαζετε και τηληγη*, αναφέρονται αναλυτικά τα εργαλεία - εξαρτήματα που είναι απαραίτητα για την άσκησή της τέχνης αυτής, τα οποία υποχρεούται να παράσχει ο μάστορας μετά το τέλος της μαθητείας. Αυτά τα ύπεργα είναι, λίγο έως πολύ, τα ίδια σε όλες τις συμφωνίες αυτού του είδους. Ειδικότερα, πρόκειται για τρία συνήθως *χτενηα*: ένα *πανητηκο*, ένα *καναβατζητηκο*²⁶ και ένα *μονοκλωνητηκο*, δύο *αντηα*, *ξηλοχτενο*, *ποδαρηες*, *προγγους*, *σαητα* και *ανεμοουρη*.

Ο μάστορας - δάσκαλος συνήθως δεν εισπράττει χρηματική αμοιβή για τις γνώσεις που παρέχει στο μαθητή του. Βασική εξαίρεση αποτελούν ορισμένες μαθητείες της υφαντικής τέχνης. Έτσι, για παράδειγμα²⁷, η μητέρα υποχρεώνεται να δώσει στον υφαντή - δάσκαλο της κόρης της, για ένα έτος μαθητείας, έξι δουκάτα σε δύο δόσεις: τα μισά ως το τέλος του πρώτου εξαμήνου και τα υπόλοιπα στο τέλος του δεύτερου.

Σε κάποιες περιπτώσεις, ωστόσο, ο μάστορας - δάσκαλος αμείβεται σε είδος, συνήθως σε ένα από τα βασικά προϊόντα παραγωγής του νησιού (κυρίως λάδι και κρασί). Τα είδη αυτά αποτελούν, αλλού, συνηθισμένα δώρα εκ μέρους του κηδεμόνα, δηλωτικά της ευχαρίστησης και ευγνωμοσύνης του τελευταίου, αλλά και της προσδοκώμενης επαγγελματικής κατάρτισης του μαθητευόμενου, ικανής να του προσφέρει τα απαραίτητα εφόδια για την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος.

Η βασική αμοιβή, εξάλλου, «σε είδος» είναι η παρεχόμενη σε αυτόν βοηθητική εργασία του μαθητή του, καθ' όλη τη διάρκεια της μαθητείας. Η εργασία αυτή ορίζεται γενικά με την τυπική αναφορά της υποχρέωσης του μαθητευόμενου να *κάνει τη δουληαν και τα σεορβητζηα* που ο δάσκαλος θα του υποδείξει²⁸. Ζητούμενο βέβαια αποτελεί το κατά πόσο η εργασία αυτή

26. Καναβάτσο = το χοντρό ύφασμα από λινάρι, βαμβάκι και κάνναβη που χρησιμοποιείται για την κατασκευή σακιών, πανιών πλοίου, εσωτερικών επενδύσεων ανδρικών ρούχων. Ετυμολογικά είναι αντιδάνειο από το ιταλικό *canavaccio* <λατ. *Cannabis* < αρχ. Κάνναβις, Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα 1998, σ. 835.

27. Έγγραφο 3 και αλλού.

28. Ενδεικτικά έγγραφο 2.

παρέχεται στα πλαίσια της προς εκμάθηση τέχνης ή αν ξεφεύγει από αυτήν. Αν δηλαδή ο μαθητευόμενος, πέραν των βοηθητικών επαγγελματικών εξυπηρετήσεων, φέρει εις πέρας και οικιακές ή άλλου είδους εργασίες. Η συμβολαιογραφική πένα, βέβαια, συνήθως είναι σαφής όταν ορίζει ότι τα παραπάνω πρέπει να γίνονται στα πλαίσια της προς εκμάθηση τέχνης.

Ο μαθητευόμενος για όλη τη διάρκεια της μαθητείας του, συνηθέστατα, δεν πληρώνεται. Το γεγονός ότι εργάζεται αρκετές ώρες της ημέρας (κάποτε και τη νύχτα) δε φαίνεται να λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη, όχι μόνο από το δάσκαλό του, αλλά και από το ευρύτερο κοινωνικο-επαγγελματικό περιβάλλον. Η γνώση που αποκτά και η οποία θα τον κάνει τόσο δυνατό ώστε, κάποια στιγμή στο απώτερο μέλλον, να «σταθεί στα πόδια του», να ανεξαρτητοποιηθεί, άρα και να απομακρυνθεί από το δάσκαλό του, διαγράφοντας τη δική του επαγγελματική τροχιά, δρώντας ενδεχομένως ανταγωνιστικά προς τον τελευταίο, μειώνει κατά πολύ την αξία της προαναφερθείσας εργασίας. Η κατάσταση, βέβαια, είναι διαφορετική όταν πρόκειται για τα παιδιά των αρχιμαστόρων και μαστόρων, τα οποία, εκτός της ιδιαίτερης μεταχείρισης, απολαμβάνουν συχνά διάφορα προνόμια, όπως αυτό της εξαιρέσεως από εργασίες²⁹.

Ωστόσο, ο δάσκαλος αμείβει το μαθητευόμενό του σε «είδος»³⁰, με το να του παρέχει δωρεάν τροφή, στοιχειώδη ένδυση και υπόδηση³¹, ίσως και στέγη, παροχές που στοιχίζουν ελάχιστα στον πρώτο και απαλλάσσουν τον κηδεμόνα του δευτέρου. Αξίζει, βέβαια, εδώ να σημειωθεί ότι τα παραπάνω δεν προσφέρονται πάντοτε συνολικά. Έτσι, η παροχή διατροφής, σε κάποιες περιπτώσεις, διαφοροποιείται και αποτελεί τη μοναδική παροχή του δασκάλου, ενώ, άλλοτε, αυτό συμβαίνει στις παροχές ένδυσης και υπόδησης. Όσον αφορά δε την τέταρτη παροχή, πρέπει να τονίσουμε το γεγονός ότι αυτή, χωρίς να αναφέρεται σχεδόν ποτέ από το συμβολαιογράφο, σε κάποιες περιπτώσεις, εννοείται από τις συνθήκες πραγματοποίησης της μαθητείας³² ή από τους ιδιαίτερους όρους που καταγράφονται στο τέλος της πρά-

29. «Ἐν τῇ διατάξει τῶν συνεταιρισμῶν τούτων ὑπῆρχεν εἶδος τι ἀριστοκρατίας τὸ τῶν Ἀρχιτεχνητῶν (Capi mistri) τῶν ὁποίων τὰ τέκνα ἔχαιρον εἰδικῶν προνομίων, ὡς λ.χ. νὰ μὴ προγυμνάζωνται ταῦτα ὡς οἱ μαθηταί, παῖδες (garzoni), νὰ μὴ ὑφίστανται τοὺς κόπους τῶν ἐργατῶν κ.τ.λ.», ΖΩΗΣ, ὁ.π.

30. Ἐγγραφα 2, 4 και αλλοῦ.

31. Ο δάσκαλος αναλαμβάνει την υποχρέωση να παρέχει βασικά είδη ένδυσης μία ή δύο φορές το χρόνο ή, αλλιού, κάθε φορά που ο μαθητευόμενος θα έχει ανάγκη. Το τελευταίο ισχύει σχεδόν πάντα για την υπόδηση. Η τυπική φράση είναι *ὅσα σκουτήρα και ποδέμη χαρβαλήση*.

32. Όταν, για παράδειγμα, ο μαθητευόμενος προέρχεται από περιοχή που απέχει πολύ από το εργαστήριο του δασκάλου του.

ξης. Υπάρχουν, ωστόσο, και συμφωνίες όπου τις παραπάνω διευκολύνσεις εξασφαλίζει εν μέρει ή συνολικά ο γονέας. Η διαφοροποίηση αυτή, πέραν των μόλις προαναφερθεισών ιδιαιτεροτήτων, έχει συχνά άμεση σχέση με την προς εκμάθηση τέχνη³³. Βασική, επίσης, παροχή σε ορισμένα επαγγέλματα (έχει ήδη αναφερθεί η περίπτωση της υφαντικής τέχνης), με μεγαλύτερο κόστος για το δάσκαλο, την οποία ο μαθητευόμενος απολαμβάνει κατά το τέλος της μαθητείας του, είναι αυτή των απαραίτητων εργαλείων για την άσκηση της τέχνης του.

Ο μαθητευόμενος, υποχρεούται να ακολουθεί το μάστορά του σε προγραμματισμένες³⁴ ή μη³⁵ μετακινήσεις του, εντός ή εκτός του νησιού³⁶. Βέβαια, κάτι τέτοιο ισχύει συνήθως μόνο για τους άρρενες μαθητευόμενους. Σε ειδικές δε περιπτώσεις, όταν ο μάστορας αδυνατεί να συνεχίσει ή να ολοκληρώσει τα διδακτικά του καθήκοντα, αλλά και τις γενικότερες υποχρεώσεις του, εξαιτίας αναχώρησης ή ασθένειας, αναλαμβάνει ένα άλλο πρόσωπο: ένας συνέταρος ή συγγενής³⁷.

Συχνότατη, επίσης, είναι η αναφορά κυρώσεων σε περίπτωση μη τήρησης των συμφωνηθέντων. Οι κυρώσεις αυτές (ορισμένες από τις οποίες θα τις χαρακτηρίσαμε ουσιαστικά ως ακυρώσεις) αφορούν, κατά κύριο λόγο, το πρώτο συμβαλλόμενο μέρος και δευτερευόντως το δεύτερο. Έτσι, ο μαθητευόμενος που δε θα παραμείνει στο μάστορά του μέχρι το τέλος, αλλά θα διακόψει τη μαθητεία για οποιοδήποτε λόγο³⁸, θα χάσει την ευκαιρία να καρ-

33. Έγγραφο 1, 3 και αλλού.

34. Έγγραφο 2. Ο μάστορας της γουναρικής τέχνης, ο οποίος πρόκειται να λείψει *θεού θέλοντος στο βηάτζο της Μησίνας*, θα πάρει μαζί το μαθητευόμενο του *με την συντροφίαν του*. Η τελευταία αυτή λέξη, χρησιμοποιείται εδώ με διαφορετική σημασία από αυτή που έχουμε συνηθίσει στα συμβολαιογραφικά κατάστιχα και η οποία δηλώνει την προσωρινή εταιρεία.

35. Έγγραφο 1. Ο ήδη αναφερθείς αγιογράφος, όπως τονίσαμε, μετακινείται και ζωγραφίζει σε διάφορα μέρη.

36. Η Βενετία, ωστόσο, εμποδίζει συνήθως και, κατά διαστήματα, απαγορεύει μετακινήσεις μαστόρων του κέντρου αλλά και της επικρατείας της. Χαρακτηριστική είναι η πρόταση που κάνει δεκτή, το Μάιο του 1614, σύμφωνα με την οποία αν κάποιος κατέδιδε εργάτες ή μάστορες *che intendono partire* θα είχε το δικαίωμα να ελευθερώσει κάποιο *bandito*. Βλ. F. BRAUDEL, *Η Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β΄ της Ισπανίας*, τ. Β΄, μτφρ. ΚΛΑΙΡΗ ΜΠΣΟΤΑΚΗ, Αθήνα 1997, σ. 102.

37. Στο έγγραφο 3, η σύζυγος του μάστορα, σε περίπτωση απουσίας του, θα αναλάβει να συνεχίσει την εκμάθηση υφαντικής τέχνης σε μαθητευόμενη και θα της παράσχει τα απαραίτητα συμφωνηθέντα *ύπεργα*.

38. Η αναφορά αυτή βέβαια είναι γενική. Ο συμβολαιογράφος, προφανώς, ως τυπικός εκφραστής των προσδοκιών των συμβαλλόμενων, δε θέλει να υπεισέλθει σε λεπτομερή ενδεχόμενα, τα οποία, πέραν των αδικαιολόγητων επιθυμιών του μαθητευόμενου, είναι δυνατό να περιελάμβαναν και τις, κατά το μάλλον ή ήττον, (κατα)πιστικές τάσεις του μάστορα.

πωθεί τα οφέλη, τα οποία, όπως προαναφέραμε, συχνά αποδίδονται κατά την ολοκλήρωσή της μαθητείας. Κάποτε, η τάση εξασφάλισης των συμφερόντων του μάστορα οδηγεί στην ανάληψη της υποχρέωσης εκ μέρους του κηδεμόνα, σ' ένα τέτοιο ενδεχόμενο, απόδοσης ενός προκαθορισμένου ποσού, ανεξάρτητα αν ο μαθητευόμενος φύγει μόνος του ή παρακινήθει από τον τελευταίο, ο οποίος, σε κάθε περίπτωση, υποχρεούται να φροντίσει για την επιστροφή του. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του πρώτου εγγράφου, όπου ο πατέρας, σε περίπτωση αποχώρησης του μαθητευόμενου, είτε κατόπιν επιθυμίας αυτού, είτε δικής του, θα υποχρεωθεί να πληρώσει το διόλου ευκαταφρόνητο για την εποχή ποσό των είκοσι δουκάτων ανά έτος, προφανώς αντίτιμο για τις, μέχρι τη διακοπή της μαθητείας, αποκτηθείσες γνώσεις.

Χρηματικές, επίσης, αποζημιώσεις καλείται να καταβάλει και ο μάστορας σε περίπτωση μη τήρησης των συμφωνηθέντων για την εκμάθηση της τέχνης του ή διακοπή της μαθητείας, εξαιτίας δικής του ευθύνης. Έτσι, στο προαναφερόμενο έγγραφο είναι ο μάστορας αυτός που θα υποχρεωθεί να πληρώσει τα είκοσι δουκάτα ανά έτος. Η διακοπή της μαθητείας εκ μέρους του δικαιολογείται μόνο αν ο μαθητευόμενος εκδηλώσει ανάρμοστη συμπεριφορά και ειδικότερα αν διαπράξει κλοπή³⁹. Στην περίπτωση αυτή, μάλιστα, ο μάστορας θα έχει τη δυνατότητα εκδίωξης του ανωτέρω, ακόμη και αν αυτοί βρίσκονται εκτός της πόλεως ή και του νησιού, στα συνηθισμένα τους επαγγελματικά ταξίδια, χωρίς να δώσει *λογαρηασμον* σε κανένα.

Είναι κατανοητό ότι η επιβολή κυρώσεων διασφαλίζει το σύστημα μαθητείας σε μία εποχή με ελάχιστες δυνατότητες στήριξης και προώθησής της⁴⁰.

Ορισμένες συμβάσεις μαθητείας, άλλωστε, μετά τη λήξη τους φαίνεται ότι μετατρέπονται ουσιαστικά σε συμβάσεις εργασίας. Η μετατροπή αυτή είτε αναφέρεται στην αρχή της μαθητείας, είτε καθορίζεται με μεταγενέστερη ξεχωριστή πράξη, κατά τη διάρκεια της μαθητείας ή μετά το τέλος της. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του πρώτου εγγράφου, όπου ο μαθητευόμενος, μετά τη λήξη της πενταετούς μαθητείας του, θα παραμείνει στον

Σπανιότερα, ωστόσο, αναφέρονται κάποιοι λόγοι αυτής της αποχώρησης ή και ενδεχόμενες λύσεις «επαγγελματικής αποκατάστασης», όπως η μετάβαση στη *Μησήνα* ή η κατάταξη σε στρατιωτικό σώμα.

39. Έγγραφο 2 και αλλού.

40. Τους επόμενους αιώνες, αυτός ο τρόπος μαθητείας τείνει να εκλείψει. Ορισμένες συντηχνίες αναλαμβάνουν οι ίδιες δυναμικά την επαγγελματική κατάρτιση των μελλοντικών μελών τους, με την ίδρυση σχολείων και την τύπωση βιβλίων. Βλ. Τ. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ, Τα εμπορικά εγχειρίδια της βενετοκρατίας και της τουρκοκρατίας, στο: *Προσεγγίσεις στις νοοτροπίες των βαλκανικών λαών 15ος - 20ος αι.*, Αθήνα 1988, σ. 94.

αγιογράφο, ο οποίος υπόσχεται να του δίνει να *κανη δουλῆα μοναχος του*, παρέχοντάς του τα απαραίτητα χρώματα και ό,τι άλλο χρειαστεί της τέχνης αυτής, με την υπόσχεση και των δύο ότι το κέρδος της εν λόγω εργασίας θα μοιράζεται ισόποσα μεταξύ τους, αφού αφαιρεθούν τα έξοδα που έκανε ο πρώτος για την εργασία αυτή. Διαπιστώνουμε, δηλαδή, μια βαθμιαία επαγγελματική προσέγγιση, η οποία καταλήγει ενίοτε, με την επένδυση κεφαλαίων αμφοτέρων των μερών, στη δημιουργία εταιρείας⁴¹.

Η μαθητεία, πράξη εξαιρετικά σημαντική για τη διαδικασία εισαγωγής του νέου επαγγελματικού δυναμικού στην παραγωγική διαδικασία κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο, έχει ιδιαίτερη σημασία για την έρευνα, αφού η ενδεδειγμένη εξέταση του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος, στα πλαίσια του οποίου αυτή οργανώνεται, λαμβάνοντας μορφή που καθορίζεται από το καθεστώς προστασίας των συμφερόντων του μάστορα - δασκάλου και του μαθητευόμενου, μας προσφέρει τη δυνατότητα προσέγγισης του ιστορικού γίνεσθαι της εποχής, ιδωμένη από μια άλλη οπτική γωνία, η οποία φαίνεται, αλλά κάθε άλλο παρά είναι, οικονομικής και μόνο φύσεως.

41. Στον τουρκοκρατούμενο χώρο, ο βοηθός δε συμμετέχει στις εμπορικο-οικονομικές συναλλαγές, ούτε για λογαριασμό του, αλλά ούτε και για λογαριασμό του μάστορά του, ενώ το πιθανό διαθέσιμο εκ μέρους του χρηματικό ποσό αξιοποιείται από το μάστορα όχι ως επενδυτικό κεφάλαιο αλλά ως δάνειο. Βλ. Σ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑΣ, Ζητήματα Ιστορίας, Αθήνα 1983, σ. 100.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Τα έγγραφα που ακολουθούν βρίσκονται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχεία Νομού Κέρκυρας (Γ.Α.Κ.-Α.Ν.Κ) στην αρχαιολογική σειρά των Συμβολαιογράφων. Και τα τέσσερα εντοπίστηκαν στο συμβολαιογράφο της πόλης Σπυρίδωνα Ασημόπουλο. Κατά την έκδοσή τους, τηρήθηκε πιστά η ορθογραφία του πρωτοτύπου, αποκαταστάθηκε η στίξη, αναλύθηκαν σιωπηρά οι βραχυγραφίες και κεφαλαιογραφήθηκαν τα ονόματα των προσώπων και τόπων. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ανωτέρω συμβολαιογράφος σημειώνει μόνο μία στιγμή πάνω από κάθε η και ι, καθώς και στο άνω, μέσο ή κάτω μέρος, μετά από βασικά ονοματικά και προθετικά σύνολα, αλλά και περιφραστικές εκφράσεις.

ΕΓΓΡΑΦΟ 1

Γ.Α.Κ.-Α.Ν.Κ., Συμβ., Α 343, βιβλίο 8, φ.109^v-110^r.

19 Μαρτίου 1666

Τη αυτη ημερα, ης το οσητητο του παροντος μισερ Μαρηνου Δαμηστρα /² εν τη περιοχη μονης του αγιου και θαυματουργου Σπηρηδονος, ο/³ αυτος μισερ Μαρηνος σηνεμφονησεν μετα του παροντος μισερ Τζονα /⁴ νε Μοσκου και επεδοσεν προς αυτον, δια χρονους εξη ερ/⁵ χαμενους απο του νην, τον ηον αυτου, ονοματη Θεοδορη /⁶, με υποσχεσην του αυτου Μοσκου μετα παντος κοπου να /⁷ διξη και μαθητευση τον αυτον Θεοδορη ης την τεχνη της α /⁸ γηογραφηκης και να κανη και σονη της κονες μοναχος του, /⁹ οσαν ξερη και ο αυτος Μοσκος, οπρον να τον εχη μαθημενο /¹⁰ νε ης χρονους πεντε ερχαμενους απο του νην, κανοντας το /¹¹ ν εξοδον του στοματου του αυτου Θεοδορη ο ανοθεν Δαμηστρας /¹² και να ενε υποσχομενος ο αυτος Θεοδορης να κανη ολα τα σερ /¹³ βητζηα οπου ηθελε τον εκουμανταρη ο αυτος Μοσκος δια /¹⁴ την ανοθεν τεχνη και ης τον ετερον χρονον ενα οπου τεληνονν /¹⁵ η ανοθεν χρονη εξη να ενε υποσχομενος ο αυτος Μοσκος να δι /¹⁶ δι του αυτου Θεοδορη να κανη δουλγη μοναχος του, δινοντας /¹⁷ του ο αυτος Μοσκος χρησαφη κολορα και ητη αλο χρησαφη της /¹⁸ αυτης τεχνης και απο ητη ευγανη και δουλεβη ο αυτος Θεοδορης /¹⁹, πρωτο μεν να ευγανονν τον εξοδον οπου κανη ο ανοθεν Μοσκος /²⁰ ης το χρησαφη κολορα και καθε αλο να τα λαμβενη ο αυτος /²¹ Μοσκος, επητα οτη διαφορο εξαποστελην ο Κυριος να /²² το ημηραζουν εν μεσο αυτον, κανοντας τον εξοδον του /²³ στοματου του αυτου Θεοδορη ο αυτος Μοσκος ης τον αυτον /²⁴ χρονον εναν, με υποσχεσην του

αυτου *Θοδορη* στη *α* /²⁵ *ν* *εβρη* *δουληα* ο *αυτος* *Μοσκος*, *τοσον* *εδο* ης *τους* *Κορφους* /²⁶ *οσον* *και* *οξο*, *να* *ενε* *υποσχομενος* *να* *τον* *ακλουθαη* *δια* *να* /²⁷ *του* *βοηθαη* *και* *δια* *να* *μαθηνη* *και* *ης* *το* *τελος* *τον* *ανοθεν* *χρονον* *πεντε* //²⁸ *φ.110'* *να* *τον* *εχη* *τεληα* *τεληος* *μαθημενο* *απο* *την* /²⁹ *αυτην* *τεχνη*, *εκαθαρησαν* *στη* *ανησος* *και* *ο* *ανοθεν* *Θοδορης* /³⁰ *δεν* *ηθελε* *σταματηση*, *ητε* *ηθελε* *τον* *ευγαλη* *ο* *αυτος* *μισερ* /³¹ *Μαρηνος*, *να* *ενε* *υποσχομενος* *ο* *αυτος* *μισερ* *Μαρηνος* *να* *δι* /³² *δι* *του* *αυτου* *Μοσκου* *τον* *καθεν* *χρονο* *δουκατα* *προς* *λιρες* *6* *το* *ενα* /³³ *ηκοση*, *ομηος* *και* *ο* *αυτος* *Μοσκος* *δεν* *ηθελε* *τον* *εχη* *μαθη* /³⁴ *μενονε* *ης* *τους* *αυτους* *χρονους* *πεντε* *να* *ενε* *υποσχομενος* *να* *του* /³⁵ *διδι* *τον* *καθεν* *χρονο* *δουκατα* *ηκοση*, *διχος* *τηνος* *κρησεος* *και* *ενα* /³⁶ *τηοτητος*, *ης* *δεσμον* *τον* *αγαθον* *αυτον* *και* *σοματηκος* *και* *ανη* /³⁷ *σος* *και* *εχη* *δεσγουστα* *ενας* *τον* *αλο*, *να* *ημπορη* *να* *ευγε* /³⁸ *νη* *ο* *αυτος* *Θοδορης*, *ηγουν* *να* *μην* *του* *βρησηκη* *καμηα* /³⁹ *ετηα* *νομηκη* *και* *τα* *εξης* *μαρτυρουν* *μαστρο* *Μηχελης* *Ναυτοπουλος* /⁴⁰ *και* *μαστρο* *Τζεξερος* *Διπρανης*, *κατηκη* *Κορηφον*.

ΕΓΓΡΑΦΟ 2

Γ.Α.Κ. -Α.Ν.Κ., Συμβ., Α 343, βιβλίο 12, φ.322^ρ-322^ν.

1666 *ημερα* *9/* *του* *νοεμβρηου* *μηνος*, *ης* *το* *εργαστηρηον* /² *γουνναρηκο* *του* *παροντος* *μαστρο* *Πεπη* *Καναδα*, *ο* *παρον* /³ *κιω* *Νηκος* *Δουλης*, *κατηκος* *ης* *το* *Σαροκο*, *σηνεμφο* /⁴ *νησεν* *μετα* *τον* *παροντος* *και* *ανοθεν* *μαστρο* *Πεπη* *Καναδα* *και* *ε* /⁵ *πεδοσεν* *προς* *αυτον* *τον* *ηον* *αυτου*, *ονοματη* *Μηχο*, /⁶ *με* *υποσχεσην* *του* *αυτου* *Μηχου* *να* *κανη* *την* *δουληαν* /⁷ *και* *τα* *σερβητζηα* *του* *αυτου* *μαστρο* *Πεπη* *ησε* *κηνο* *οπου* /⁸ *να* *ηθελε* *τον* *εκουμανταρη*, *αοκνος*, *διχος* *τηνος* /⁹ *δολου* *και* *ατηγης* *και* *ο* *ανοθεν* *μαστρο* *Πεπης* *να* *ενε* *υποσχο* /¹⁰ *μενος* *να* *μαθηνη* *τον* *αυτον* *Μηχο* *ης* *την* *τεχνη* *της* /¹¹ *γουνναρηκης*, *τηνη*, *ποδενη* *και* *θρεφη* *αυτον* *και* /¹² *επηδι* *ο* *αυτος* *μαστρο* *Πεπης* *μελη* *να* *μησεψη*, *θε* /¹³ *ου* *θελοντος*, *να* *υπαγη* *ης* *το* *βηατζο* *της* /¹⁴ *Μησηνας*, *δια* *τουτο* *να* *ηθελε* *παρη* *ο* *αυτος* /¹⁵ *μαστρο* *Πεπης* *με* *την* *σηντροφηαν* *του* *τον* *αυτον* /¹⁶ *Μηχον* *και* *τουτο* *εως* *οπου* *ο* *ανοθεν* *μαστρο* *Πεπης* *ηθελε* /¹⁷ *ελθη* *εδο* *ης* *τους* *Κορφους* *και* *ανησος* *και* *ο* *αυτος* /¹⁸ *Μηχος* *ηθελε* *φηγη* *του* *αυτου* *μαστρο* *Πεπη* *ης* *τον* /¹⁹ *αυτον* *τοπον* *της* *Μησηνας* *και* *παγη* *ησε* *αλον* /²⁰ *κνοσμο*, *ητε* *σολδαδος* *ηθελε* *γραφηη*, *χορης* /²¹ *καμηα* *ετηα* *του* *ανοθεν* *μαστρο* *Πεπη*, *μονον* *να* *ενε* *η* //²² *φ.322^ν* *ετηα* *απο* *τον* *αυτον* *Μηχον*, *να* *μην* *ενε* *υποσχομενος* *η* /²³ *σε* *κανενα* *λογαρηασμον* *να* *δινη* *ο* *αυτος* *μαστρο* *Πεπης* *του* /²⁴ *αυτου* *κιω* *Νηκου*, *πατρος* *του*, *εκαθαρησαν* *στη* *ανησος* *και* *ο* /²⁵ *αυτος* *μαστρο* *Πεπης* *ηθελε* *εβρη* *τον* *αυτον* *Μηχον* *ησε* *λαθος* /²⁶ *κλεψηα*, *να* *ημπορη* *ο* *αυτος* *μαστρο* *Πεπης* *να* *τονε* *διοχνη* *σε* /²⁷ *οπηον* *τοπον* *λαχη* *και* *να* *μην*

εχη να δοκη λογαριασμο και /²⁸ νενου, διχος τηνος κρησεος, ανευ τηνος ενα-
τητοτητος, ης δεσ /²⁹ μον και τα εξης και ουτος σηνεμφονησαν ενοσιον μαρ-
τυρων κιω /³⁰ Πηερος Αρμενης απο τον Ποταμο και μαστρο Πανος Νηκος /³¹,
γουνναρης, κατηκος Κορηφον.

ΕΓΓΡΑΦΟ 3

Γ.Α.Κ.-Α.Ν.Κ., Συμβ., Α 344, βιβλίο 19, φ. 263^r-263^v.

4 Σεπτεμβρίου 1667

Τη αυτη ημερα, υ παρουνσα κιρατζα Δουμο, γηνη του ποτε Πηερον /² Μα-
κρη, σηνεμφονησεν μετα του παροντος μαστρο Αντονη Κουστα, ανη /³ φα-
ντη, και επεδοσεν προς αυτον, δια χρονον ενα ερχαμενον /⁴, αρχησεν ο κε-
ρος απο την προτι του παροντος μηνος, την θηγατεραν /⁵ αυτης, ονοματη
Μαρηα, με υποσχεσην του αυτου μαστρο Αυτο /⁶ νη να διξη και μαθητευση
την αυτην Μαρηα ης τον αυτον χρονο /⁷ ενα την τεχνη της φαντηκης και να
ηξερη να φενη, γηαζετε /⁸ και τηληγη και κανη ολα τα χρηαζομενα οπου
κανουν η ανηφαν /⁹ ταδες, με υποσχεσην της αυτης Μαρηας να δουλεβη τον
αυτον /¹⁰ Κουστα καλα και πηστα ης καθεν δουληα οπου να ηθελε την εκου
/¹¹ μανταρη ης την αυτην τεχνη της φαντηκης, αοκην διχος τηνος /¹² δολου
και ατηχηας και δια πλερομην του αυτου μαστρο Αντονη εσημ /¹³ φονησαν
ενμεσο αυτον οτη να ενε υποσχομενη η αυτη κιωα /¹⁴ τζα Δουμο να του δοση
ης μετρητα δουκατα προς λιρες 6 το ενα εξη, ητη 6 /¹⁵, τα οπηα υποσχεται να
του τα δοση του αυτου μαστρο Αντονη, ηγουν δου /¹⁶ κατα τρηα να του τα
δοση ης διορηα μηνον εξη ερχαμε /¹⁷ νον απο του νη και το ρεστο οπου ησην
ετερα δουκατα τρηα /¹⁸ να του τα δοση, αφου σοθουν η αλει μηνες εξη και
ης το τελος /¹⁹ του ανοθεν χρονου ενος να ενε υποσχομενος ο αυτος μαστρο
Αντονης /²⁰ να δινη της αυτης Μαρηας υπεργα του αργαληου, κατα τη ση /²¹
νηθηα οπου δινουν το μαθηταδονε, ηγουν χτενηα τρηα: ενα /²² πανητηκο,
ενα καναβατζητηκο και ενα μονοκλωνητηκο, διο αν /²³ τηα και το ξηλοχτενο
και ποδαρηες, προγγους, μηα σαητα και ενα /²⁴ ανεμουρη, εκαθαρησαν οτη
ανησος και ο αυτος μαστρο Αντονης /²⁵ ηθελε παγη πουπετης και ηθελε
ληψη να ενε υποσχομενη /²⁶ η αυτη Μαρηα να δουλεβη με την γηνη του
αυτου μαστρο Αντονη και ανη /²⁷ και ηθελε σοθη ο ανοθεν χρονος ενας και
ηθελε ληπη ο αυτος μαστρο /²⁸ Αντονης να ενε υποσχομενη η γηνη του αυτου
μαστρο Αντονη να /²⁹ δινη τα υπεργα της αυτης Μαρηας οπου ενε υποσχο-
μενος /³⁰ να της δοση και ανησος και η αυτη Μαρηα δεν ηθελε σταματη /³¹ ση
να σοση τον κερων αυτης, να χανη τον κοπον και δουλευ /³² σην αυτης τον

οσον γγερον ηθελε εχη δουλεμενο, τη δε //³³ φ.263^v εξοδια του στοματου της αυτης Μαρηας να της την κανη η αυτη /³⁴ κωρατζα Δουμο και ετζη υποσχο- νται ο ανοθεν μαστρο Αντονης και /³⁵ κυρατζα Δουμο, ανευ τηνος ενατηο- τητος, ης δεσμον τον αγα /³⁶ θον τους και σοματηκος και τα εξης μαρτυρουν κυρ Βασηλης Καφο /³⁷ καβαδης, εκ χωριου του Γαστουρηου και μαστρο Παυλος Τζαουσης, ανηφαν /³⁸ της, κατηκος Κορηφον.

ΕΓΓΡΑΦΟ 4

Γ.Α.Κ. -Α.Ν.Κ., Συμβ., Α 344, βιβλίο 21, φ.400^ο.

22 Δεκεμβρίου 1667

Τη αυτη ημερα, ης το οσητηο της παρουσης κωρατζα Καλης /², γηνη του Καλοϊοανη Παραμηθηοτη, ης την Οβρηαεκη /³, η αυτη κωρατζα Καλη ση- νεμφονησεν μετα του παροντος /⁴ μαστρο Νηκολου Βρετου, κακαβα, και επεδοσεν προς αυτον, δια /⁵ χρονους δωδεκα ερχαμενους απο τον νην, το ανηψηδιον /⁶ αυτης, ονοματη Αθαναση, με υποσχεσην του αυτου /⁷ Βρετου να τηνη, ποδενη, θρεφη και μαθητευση αυτον /⁸ ης την τεχνη της κακαβη- κης, ης τους αυτους χρονους δωδεκα και /⁹, με υποσχεσην του αυτου Αθα- ναση να ατεντερη ης το /¹⁰ εργαστηρηον του αυτου Βρετου καλα και πηστα ης κα /¹¹ θεν δουληαν οπου να ηθελε τον εκουμανταρη, αοκνος /¹², διχος τηνος δολου και ατηχηας και ανησος και ο αυτος Αθανα /¹³ νασης δεν ηθε- λε σταματηση να σοση τους αυτους χρονους /¹⁴ δωδεκα, να πηπη η αυτη κωρατζα Καλη ης τα δανα και /¹⁵ ηντερεσα, το ομοιος και ο αυτος Βρετος δεν ηθελε τον εμα /¹⁶ θητευση ης τους αυτους χρονους δωδεκα, να πηπη και αυτος /¹⁷ ης τα ηντερεσα, ανευ τηνος ενατηοτητος, ης δεσμον τον αγα /¹⁸ θον τους και τα εξης μαρτυρουν κωρ Θεοδορης Βουτζηνας, κατη /¹⁹ κος ης το Σαροκο, και κωρ Διμος Καπασατης.

RIASSUNTO**L'APPRENDISTATO NELLE PROFESSIONI A CORFÙ
DEL 17o SECOLO.**

Sparsi nei registri notarili si trovano contratti di apprendistato che presentano uno straordinario interesse. Questo interesse è dovuto al fatto che viene alla luce come si sia formato il rapporto che ha a che fare con il contatto dei giovani con la loro futura occupazione e con l'attività professionale in genere.

In modo particolare, l'apprendista viene affidato dal suo tutore al maestro, affinché gli insegni la sua arte in un tempo stabilito, durante il quale sarà obbligato ad eseguire diversi lavori ausiliari. Il maestro, da parte sua, assume l'obbligo di provvedere ai bisogni essenziali dell'apprendista e, in alcuni casi, di fornirgli, alla fine dell'apprendistato, gli arnesi basilari necessari alla sua indipendenza professionale.

Inoltre, l'atto notarile assicura la salvaguardia degli interessi delle due parti contraenti, sottoponendo le stesse a delle pene nel caso in cui vengano meno agli impegni.

Ci rendiamo conto, quindi, che i contratti in esame con l'avvicinamento sferico al tema dell'apprendistato, contribuiscono, in maniera risolutiva, a darci un quadro chiaro della vita economica di Corfù nel 17o secolo.

FOTINI KARLAFTI - MOURATIDI